

פנינים משולחן רבינו הגאון

רבי אברהם גנחובסקי זללה"ה

נצבים תשפ"א • ראש השנה תשפ"ב • גליון תמ"ד

לע"נ הרבנית הצדקנית מרת אסתר הדסה ע"ה בת הר"ר רפאל יונה זצ"ל

חשיב אינו ראוי לבילה, כמו דחזינן (בבא בתרא פ"א ב') לענין ביכורים דבאופן דאסור לקרוא משום דמיחזי כשיקרא חשיב אינו ראוי לקריאה.

ב. מעיד מה שכתוב כאן

אך הנה איתא בריטב"א (מכות ו' ב') שאע"פ שבעדים אמרינן מפיהם ולא מפי כתבם, שלא ישלחו עדותם לבית דין באגרת, מכל מקום כל שנותן עדותו כתובה לבית דין ואומר מה שכתוב כאן אני מעיד, מפיהם קרינן ביה.

מעתה אכתי תיקשי הא דמגדף, דנימא שהעדים לא צריכים לומר בפה הגידוף, אלא יכתבו הגידוף ויאמרו שכל הכתוב כאן אני מעיד, דבכהאי גוונא מהני העדות. [א"ה. ובריטב"א שם מבואר דהיינו גם לשיטת רש"י דבעלמא לא מהני עדות מפי כתבם].

ג. בשבועה מהני לומר אף אני כמוהו

אמנם יש לדון דלא ירויח כלום בהא שאומר כל הכתוב כאן אני מעיד, דגם כך הוי כאילו גידף.

דהנה יש לעיין לענין שבועה, להסוברים דשבועה בכתב לא מהני, מהו כשכותב ואומר שנשבע מה שכתוב כאן, ולכאורה מהני, דהרי חזינן דמהני שנשבע אחד והשני אמר אף אני כמוהו, ואם כן הכי נמי בכותב בפתק ואומר שנשבע מה שכתוב בהפתק דחשיב שבועה גמורה. ואם כן יש לעיין דהכי נמי לענין מגדף, בכותב הגידוף ואומר הריני מעיד מה שכתוב כאן, דהכי נמי חשיב כמגדף.

אלא הרי יש לעיין כעין זה אם מהני בגידף אחד והשני אומר אף אני כמוהו. ויש ראייה דלא מהני, דהרי אמרינן במשנה בסנהדרין (שם) דבית דין אומרים לעד השני שלא יאמרו הגידוף אלא יאמר רק "אף אני כמוהו", חזינן דכך לא חשיב מגדף, ועל כרחך דמגדף חלוק משבועה, ואם כן הכי נמי בכתב הגידוף ואומר שמעיד מה שכתוב לא חשיב גידוף, ואם כן הדרא קושיין.

[א"ה. עיין בתשובות משיב דבר (ח"ד סי' נ"ג) שהקשה כה"ל ותיירץ דאין זה כבוד ה' שיהיה הגידוף כתב ויראה לכולם].

עניני ראש השנה

כרחך איירי המשנה באופן שכבר התחיל לשמוע מתחילת הברכה וכוון לצאת בהברכה.

ולפי זה מיושב קושיית מהרי"א עוזיל, שהקשה על המשנה הנ"ל דבשמוע קול שופר אם כוון לבו יצא ואם לאו לא יצא, הא מתעורר לכוון רק בתחילת השמיעה ונמצא שחסר תחילת התקיעה, והרי בעינן לשמוע כל התקיעה מתחילתה. ותיירץ דיש לומר דכוונתו ושמיעתו חשיב באין כאחת. ולדבריו בשומע תחילת קריאת המגילה ומתעורר לכוון נמי יצא.

אמנם להאמור לא קשה מידי דהרי באמת איירי שכוון לצאת כבר מהברכה.

ב. המשנה איירי לענין בדיעבד

אך זה אינו דמתניתין קאמרה "יצא" דמשמע דאיירי דיצא רק

העדתי בכס

העדתי בכס היום את השמים ואת הארץ החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה ובהרףת בחיים למען תחיה אתה וזרעך (ל' י"ט)

פירש רש"י, שהשמים והארץ קיימים לעולם וכאשר תקרה אתכם הרעה יהיו עדים שאני התרתי בכס בכל זאת. וביאר ברבינו בחיי, דאחר שסיים משה תוכחותיו ודברי נבואתו הזמין עדים אלו כמי שמחתים העדים בסוף דבריו.

הנה לענין עדות דמגדף, מבואר במשנה בסנהדרין (נ"ו א') דמכיון דאי אפשר לחייבו מיתה אלא על ידי עדות, אם כן בית דין צריכין לשאול העד מה שמעת בפירוש, והוא מוכרח לומר הגידוף, והדיינין עומדין על רגליהן וקורעין בגדיהם. ואחר כך עד השני אומר אף אני כמוהו, והשלישי אומר אף אני כמוהו.

ותיקשי, דהרי כתב במנחת חינוך (מצוה ע') דהמגדף בכתב פטור, [והוכיח הכי מהא דמבואר בגמרא (כריתות ב' א') דמגדף הוה לאו שאין בו מעשה], ואם כן אמאי אמרינן שהעדים מוכרחים להוציא הקללה בפיהם ואז הדיינים צריכין לעשות קריעה, [וגם צריכין להוציא כל אדם לחוץ], הרי יכולים לכותבו, דלמנחת חינוך הנ"ל בכותב לא חשיב מגדף, והרי לשיטת רבינו תם (תוספות יבמות ל"א ב' ד"ה דחזו) מהני עדות מפי כתבם.

א. ראוי לבילה

אך הרי כתב רבינו תם (שם) דהטעם שאלם אינו יכול להעיד מתוך הכתב, דשאני אלם שאינו ראוי להגיד, דבעינן שעכ"פ יהא ראוי להגדה בפה, וכמו דאמרינן (מנחות ק"ג ב') כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו וכל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו.

מעתה יש לומר דהכי נמי לענין העדות על המגדף, דאם נימא דמחמת האיסור מגדף אין העדים יכולים להעיד בפה, אם כן גם לא יהני מתוך הכתב, ומשום הכי מוכרחים להעיד בפה.

וכי תימא דלעולם חשיב ראוי להעיד בפה מכיון דרק מחמת איסור מגדף הם לא יכולים להעיד, אמנם הרי גם באינו ראוי מחמת איסור

תקיעת שופר בלא הברכות

הנה יש לדון מהו בהתחיל לשמוע תקיעת שופר אחרי שהבעל תוקע כבר אמר הברכה על השופר, האם מותר לכוון לצאת ידי תקיעת שופר אע"פ שלא שמע הברכה:

א. אלם לא יתרום

הנה לכאורה אין לכוון לצאת אם לא שמע הברכות דהרי אמרינן (משנה בתרומות פ"א מ"י) אלם לא יתרום מפאת דאינו יכול לברך.

והנה איתא במשנה בראש השנה (כ"ז ב') מי שהיה עובר אחורי בית הכנסת או שהיה ביתו סמוך לבית הכנסת ושמע קול שופר או קול מגילה, אם כוון לבו יצא, ואם לאו לא יצא.

ותיקשי היאך מכוון לצאת, הרי לא שמע הברכה. ויש לומר דעל

משא"כ שיר של יום מתפשט על כל השנה ואם כן חשיבא תדיר.

ג. נפקא מינה לענין קריאת התורה

הנה נפקא מינה בזה לענין פרשת השבוע וקריאת ראש חודש מי עדיף. [כגון לענין מי שצריך לילך החוצה בחלק מהקריאה, באיזה מהם יצא החוצה].

דהרי לטעמא בתרא, הקריאה של ראש חודש תדיר, דפרשת השבוע הוא רק בשבוע אחת בשנה, משא"כ קריאת ראש חודש הוא בכל ראש חודש.

אמנם לטעמא קמא פרשת השבוע תדיר, דהרי אזלינן בתר הסיבה והוא החיוב קריאת פרשת השבוע, ונמצא שהוא תדיר דהוה בכל שבוע ושבוע.

ויש לומר דב' הטעמים אמת, הלכך מוטב שיפסיד קריאת ראש חודש. [דהרי אם אמרינן גם הטעם הראשון, אם כן פרשת השבוע תדיר, דמכיון דאזלינן בתר הסיבה אם כן הוא גם מתפשט על כל השנה].

קריאת התורה של פרשת השבוע יותר חיוב

אך העירו דכתב המחבר (שו"ע סי' קל"ז סעי' ג') דקריאת התורה של המועדים דינם כמו מנחה בשבת ושני וחמישי, שאם דילג פסוק אחד ולא קראו, וקרא י' פסוקים בלא פסוק המדולג, אינו חוזר, לפי שכבר קראו הפרשיות בשבתות שלהן, והלכך יש להקל בהם יותר טפי מפרשת השבוע.

ולפי זה ודאי עדיפא שישאר לשמוע בפרשת השבוע, דהוא חיוב יותר גדול מהפרשה דראש חודש.

אך מתבאר במשנה ברורה וביאור הלכה (שם) דמכל מקום בעינן שיהא לו עיקר הקריאה. [עיין שם]. אלא אם נימא דדברי המשנה ברורה אינם מוסכמים, אם כן ודאי עדיפא שישאר לשמוע פרשת השבוע וכהנ"ל.

ד. עלינו לשבח או שיר של יום

הנה כתב במאיר נתיבים (סי' ה') דעלינו לשבח קודם לשיר של יום, דשיר של יום הוה רק פעם אחת בשבוע משא"כ עלינו הוה בכל יום ויום.

אמנם לדברינו דאזלינן בתר הסיבה, שיר של יום ועלינו לשבח הוי כחדא, דתרווייהו בכל יום. אבל באמת אכתי עלינו לשבח תדיר דהוי ב' פעמים ביום משא"כ בשיר של יום הוה רק פעם אחת ביום.

[תו נפקא מינה בב' טעמים הנ"ל, בהא דכתב הגאון מאיר נתיבים ליישב קושיית תוספות בסוכה. עיין מה שהבאנו בגליון פרשת וארא תשע"ג].

ה. קידוש של יום טוב או ספירת העומר

הנה לפום סברא דהתפשטות נמצא דקידוש של יום טוב וספירת העומר, קידוש יום טוב הוי תדיר טפי, דאע"פ דספירת העומר הוה מ"ט פעמים וקידוש של יום טוב אינו אלא כמה פעמים בשנה, מכל מקום קידוש של יום טוב מתפשט על יותר זמן. וצריך תלמוד.

שופר של שלמים

הנה אמרינן בסוגיא בראש השנה (כ"ח א') דרב יהודה קאמר דבתוקע בשופר של עולה יצא ידי חובתו, כיון דיצא לחולין, אבל בתוקע בשופר של שלמים לא יצא ידי חובתו, כיון דאינו מתחלל והוה ליה מצוה הבאה בעבירה. ורבא סבירא ליה דבתרווייהו יצא מפאת דמצות לאו ליהנות ניתנו.

חזינן דרב יהודה דסבירא ליה דלא יצא בשופר של שלמים, היינו משום דמצות ליהנות ניתנו והוה מצוה הבאה בעבירה.

והקשו בתוספות (שם ד"ה אמה) דאם כן אמאי קאמר רב יהודה (גמרא שם) דהתוקע בשופר של עבודה זרה לכתחילה אסור משום דמאיס אבל בדיעבד יצא, הרי נהנה מהשופר מפאת קיום מצות תקיעת שופר ונמצא דהוה מצוה הבאה בעבירה.

תירוץ א' - גרסינן רבא

התה תוספות תירצו דלא גרסינן התם רב יהודה אלא גרסינן רבא.

בדיעבד, ויש לומר דהיינו משום דאיירי שלא שמע הברכה, והרי חזינן (גמרא שם כ"ח ב') דלמאן דאמר מצוות אין צריכות כוונה הא דקתני אם כוון לבו יצא, הכוונה דידע דאינו קול נבוחי, משמע דאיירי בלא כוון בהברכה. [נ"ה. דהרי אם שמע הברכה היאך יתכן שחשב שזה קול נבוחי]. ואם כן גם למאן דאמר מצות צריכות כוונה איירי בכהאי גוונא שלא כוון בהברכה.

ג. מברך לפני התקיעות דמעומד

הנה העירוני דאם בא לבית הכנסת לאחר הברכות, דכתבנו שלא יכוון לצאת מפאת שמפסיד הברכה, אך אינו מוכרח, דיכול לברך לפני תקיעות דמעומד וחייל למפרע גם על התקיעות דמיושב.

וכעין הא דכתב בחיי אדם (כלל קמ"ח סעי' י"א) דאם לא בירך על הלולב קודם הנטילה, מברך אחר כך לפני הנענועים, שגם הנענועים הן חלק מן המצוה, והברכה על הנענועים חייל למפרע על הנטילה. ולא אדע.

ד. תקיעות דמעומד אינם חייבים בברכה

הנה כתב במשנה ברורה (סי' תקפ"ט ס"ק י"א) דהתוקע לנשים יכוין בלבו שלא לצאת בתקיעות דבית הכנסת ואז יוכל אחר כך לברך בשבילן. ותיקשי הא התוקע להנשים לאחר מוסף, שומע קודם התקיעות דמעומד, ולכאורה גם התקיעות דמעומד חייבים בברכה ואם כן היאך ישמע אותם בלא ברכה.

ואולי תקיעות דמעומד פטורים מברכה. ומכל מקום מהני הברכה על התקיעות דמעומד לענין התקיעות דמיושב. וכמו בנענועים דהלל דיש לומר דפטורים מברכה, אלא דמהני הברכה על הנענועים לענין עיקר הנטילה, שעל ידי שמברך על הנענועים חייל למפרע על עיקר הנטילה מכיון דעכ"פ הנענועים הם חלק מהמצוה. וצריך עיון.

לדוד ד' אורי או שיר של יום

הנה כתב במטה אפרים (סי' תקפ"א סעי' ו') יראה לי שבמקומות שאומרים "לדוד ה' אורי וישע"י אחר תפלת שחרית, ונוהגין גם כן לומר שיר של יום אחר תפלת שחרית, יש להקדים השיר של יום לפי שהוא תדיר. וכן בראש חדש יש להקדים מזמור ברכי נפשי, דברכי נפשי הוא תדיר בכל ראש חדש.

ולכאורה תיקשי, דהרי יש לדון דאדרבה שיר של יום הוי פחות תדיר, דכל "שיר של יום" הוי רק פעם אחת בשבוע דהוה חמשים ושתים פעמים בשנה, משא"כ לדוד ה' הוה פעמיים בכל יום דהוה למעה ממאה פעמים בשנה.

א. כל שיר של יום חדא

הנה יש לבאר בזה ב' טעמים, חדא, דכל שיר של יום חדא הוא, ונמצא דשיר של יום הוא תדיר לפי מספר ימים בשנה, משא"כ לדוד הוא רק מאה פעמים בשנה.

והיינו דיש לדון באיכא כמה נוסחאות אבל סיבה אחת, האם אזלינן בתר הסיבה וחשבינן אותו ככמה, או דילמא אזלינן בתר הנוסח ואם כן חשבינן אותו רק כחדא, ואם נימא דאזלינן בתר הסיבה אתי שפיר כהנ"ל.

ב. מספר או התפשטות

תו יש לדון, בהא דיש לחקור בעיקר דינא דתדיר, האם אזלינן בתר מספר הפעמים, או דילמא אזלינן בתר ההתפשטות, דהא שמתפשט על יותר זמן חשיבא תדיר משא"כ אלו שנמצאים בקבוצה אחת חשבינן כחדא.

מעתה אם נימא דאזלינן בתר ההתפשטות, כדאייתי בערוך לנר (סוכה נ"ו א' בתוד"ה עד) מגמרא דשבועות (ט' א') דשעירי ראש חדשים תדירי על שעירי הרגלים, אע"פ ששעירי הרגלים איכא בשנה כמנין ט"ז, ושעירי ראשי חדשים רק י"ב, ואלא על כרחך דדבר המתפשט חשיב טפי תדיר אף שהשני יותר פעמים, והרי שעירי ראש חודש מתפשטים על כל חדשי השנה, משא"כ שעירי הרגלים דאינם אלא בהרגלים. [וכן חזינן בגמרא סוכה שם בדעת רבה בר בר חנה, וע"ע בחתם סופר שם, וע"ע ברמב"ם פ"ט הל' תמידין ה"ב].

מעתה אתי שפיר דאע"פ דלדוד הוא מאה פעמים בשנה ושיר של יום רק נ"ב פעמים, מכל מקום לדוד הוא רק במשך ימי אלול ותשרי,

תירוץ ב' - איירי שיש לו שופר אחר

בטורי אבן (ראש השנה כ"ח א) נסתפק כשנהנה מאיסור הנאה, אך יש תחת ידו גם דבר המותר בהנאה לאותו ענין, כגון שלקח פטיש שאסור בהנאה ופיצח בו אגוזים, ויש לו גם פטיש אחר שאינו אסור הנאה, האם מקרי נהנה מאיסורי הנאה.

וכתב בטורי אבן דאם נימא דלא מקרי נהנה, אם כן יש ליישב קושיית תוספות, דהא דעבודה זרה איירי שיש לו שופר אחר המותר ואם כן לא חשיבא נהנה, משא"כ בהך דשופר של שלמים איירי שאין לו שופר אחר.

אבל דחה האי תירוצא, דבאמת אף ביש לו אחר חשיב נהנה וקא עבר על איסור הנאה. וזה דלא כהרש"ש בנדרים (ט"ו ב) שנקט דבאמת שרי.

תירוץ ג' - לא יצא מחמת פרוטה דרב יוסף

הנה בספר מנחת כהן (להראב"ד דמטרסדורף הגי' דוד כ"ץ זצ"ל) כתב ליישב, דלעולם קסבר רב יהודה דמצות לאו ליהנות ניתנו, ומשום הכי בשופר של עבודה זרה יצא ידי חובתו, והא דבשופר של שלמים לא יצא ידי חובתו, היינו מטעם אחר, דמרויח פרוטה דרב יוסף.

תוספות בשבועות

הנה יש להקדים דהקשו תוספות בשבועות (מ"ד ב' ד"ה ורב יוסף) היכי אמרינן לדינא דמצות לאו ליהנות ניתנו, הא מכל מקום מרויח פרוטה דרב יוסף מפאת עוסק במצוה, ואם כן מיתסר מחמת האי הנאה.

ותירצו תוספות דיכול לכוין פעולת התקיעה או הטבילה בשעה שאין עני מצוי, משא"כ בהשבת אבידה לא שייך זה דכמה פעמים צריך להתעסק בה לשוטחה לצרכה וכדומה.

שופר של שלמים איירי בשוגג

מעתה כתב במנחת כהן, דבתוקע בשופר של שלמים, דאיירי בשוגג, [דהא אמרינן דבעולה יצא לחולין מחמת מעילה והיינו דוקא בשוגג], אם כן לא שייך לומר שמכוין כשאין עניים דהא סובר שהשופר של חולין, והלכך לרב יהודה לא יצא ידי חובתו לא מפאת דמצוה ליהנות ניתנו אלא מפאת פרוטה דרב יוסף, משא"כ בשופר של עבודה זרה דאיירי שהוא מזיד שפיר יצא מפאת מצות לאו ליהנות ניתנו, ופרוטה דרב יוסף ליכא דהרי יכול לכוון פעולתו שיהא בשעה שאין עניים מצויים.

[ובזה יישב קושיית תוספות (שם ד"ה בשופר) אמאי לא מפליג רב יהודה בעולה גופיה בין שוגג למזיד דבמזיד לא יצא כיון דלא נפיק לחולין ובשוגג יצא כיון דיצא לחולין, ולהאמור אתי שפיר, דבמזיד נמי יצא מפאת דמצות לאו ליהנות ניתנו והרי במזיד יכול לכוון פעולתו בשעה שאין עני].

הנאת הגוף בהדי המצוה

אך יש לעיין בדברי המנחת כהן בתרתי, חדא, דהרי הבאנו לקמן דברי הדברי חיים (להג"ר יצחק אויערבאך זצ"ל, דיני ר"ה ס"ג) דמחמת הנאת הגוף שיש לו ביחד עם המצוה לא חשיב מצוה הבאה בעבירה, והכי נמי נימא הכי לענין האי ריוח של פרוטה דרב יוסף.

לא חשיב נהנה מהקדש

שנית, דהנה בתשובות בית שערים (א"ה. לא מצאתי) הקשה בהא דמגיפי דלתות היו נוטלים שכר מתרומת הלשכה, הא הקדש אסור בהנאה, ואם כן הרי אסור לקחת כסף על עבודה בדבר שאסור בהנאה, כשם שאסור לקחת שכר מעבודה בין נסך. ותירץ דשאני הקדש דאינו חשיב איסור הנאה, אלא יש בו רק איסור מעילה דהוא איסור שימוש, וכל שאין בו איסור מעילה, מותר בהנאה, וכאן נהי דההקדש גורם לו ריווח ממון שמקבל עברו שכר, אך לא חשיב שימוש בגוף ההקדש.

ואם כן לפי זה יש לומר דאע"פ שנהנה מהקדש הנאה דפרוטה דרב יוסף, מכל מקום לא חשיב שימוש בהקדש. ועיין.

מודר הנאה משופר

הנה איתא בשולחן ערוך (ס"י תקפ"ו ס"ה) המודר הנאה משופר, אדם אחר תוקע בו והוא יוצא ידי חובתו, ואע"פ שאסור לו ליהנות מהשופר, הרי מצות לאו ליהנות ניתנו.

אלא יש לעיין האם שרי להמודר הנאה מהשופר לתקוע בעצמו בהשופר:

א. הנאת הגוף לתקוע בעצמו

הנה לחד גיסא מצאנו דאסור, דהנה מבואר בשולחן ערוך (שם) שהוא לא יתקע בו בעצמו.

וכתב במשנה ברורה (שם ס"ק כ"ב) דהפוסקים הביאו בשם הכלבו (ס"י ס"ד) שהטעם דאע"פ דהמצוה לא חשיב הנאה, מכל מקום הרי יש הרבה בני אדם שיש להם הנאת הגוף כשהם תוקעין, והנאת הגוף ליכא להתיר בשביל טעמא דמצות לאו ליהנות ניתנו.

ב. תוקע בשופר של עולה

אמנם לאידך גיסא הרי מבואר בגמרא (ראש השנה כ"ח א) דלרבא שרי לתקוע בשופר של עולה, דמצות לאו ליהנות ניתנו, ואיירי אף בתוקע בעצמו.

ותיקשי הרי להאמור אע"פ דמצות לאו ליהנות ניתנו, אמנם הרי לדעת הכלבו בתוקע בעצמו איכא הנאת הגוף.

ג. ההנאה אינו מעיקר המצוה

הנה בדברי חיים (להג"ר יצחק אויערבאך זצ"ל, דיני ר"ה ס"ג) מיישב דבאמת גם בשופר של עולה אסור לתקוע בעצמו מחמת הנאת הגוף, אמנם מכל מקום בדיעבד יצא ידי חובתו ולא אמרינן בזה מצוה הבאה בעבירה, דהרי כיון דההנאה אינה עצם קיום המצוה אלא רק הנאה אחרת, [והרי יכול לקיים המצוה בלא העבירה, והיינו שיתקע באופן שלא יהא גופו נהנה מקול תקיעתו], בזה לא אמרינן מצוה הבאה בעבירה דלאו מפאת המצוה נהנה.

ד. זיהא דהכלבו רק לכתחילה

אמנם הרי כתב במשנה ברורה (שער הציון ס"י תקפ"ו ס"ק כ"ב) דכל דינא דהכלבו הוה רק חששא בעלמא לענין הלכתחילה. והוכיח הכי מהא דבשופר של עבודה זרה דנכרי תוקעין בו, מטעמא דמצוות לאו ליהנות ניתנו, ולא חיישינן שמא יהנה גופיה בתקיעה, ורק לכתחילה אסירא משום דעבודה זרה מאיס, ותיקשי הרי נהנה הנאת הגוף כשתוקע. ועל כרחך דינא דהכלבו אינו אלא לכתחילה היכי דאיכא שופר אחר.

מעתה לא תיקשי אמאי יצא בשופר של עולה הא נהנה גופו כיון דהוה רק לכתחילה אמנם בדיעבד יצא ידי חובתו.

ולפי זה בטל ההכרח דהדברי חיים, אך אכתי יש לדון כדבריו בלא ראיא אלא מסברא.

הנאה ביחד עם המצוה

הנה הבאנו לעיל דכתב בדברי חיים (להג"ר יצחק אויערבאך זצ"ל, דיני ר"ה ס"ג) דגם בשופר של עולה אסור לתקוע בעצמו מחמת הנאת הגוף, אמנם מכל מקום בדיעבד יצא ידי חובתו ולא אמרינן בזה מצוה הבאה בעבירה, דהרי כיון דההנאה אינה עצם קיום המצוה אלא רק הנאה אחרת, [והרי יכול לקיים המצוה בלא העבירה, והיינו שיתקע באופן שלא יהא גופו נהנה מקול תקיעתו], בזה לא אמרינן מצוה הבאה בעבירה דלאו מפאת המצוה נהנה.

ויש לדון בדבריו בכמה אנפי:

א. פרוטה דרב יוסף

הנה לפי דבריו לא נוכל לומר כדברי המנחת כהן הנ"ל דטעמא דרב יהודה דלא יצא בשלמים הוא מפאת פרוטה דרב יוסף, דמה איכפת לן דנהנה מפרוטה דרב יוסף בתוקע בשופר של עולה בשוגג, הרי מכל מקום זה לא משוי מצוה הבאה בעבירה, דאין זה הנאה מחמת המצוה.

ב. המודר הנאה מחבירו

הנה איתא בשולחן ערוך (ס"י תקפ"ט ס"ג) המודר הנאה מחבירו מותר לתקוע לו תקיעה של מצוה, דמצות לאו ליהנות ניתנו, ודוקא כשהוא תוקע מאליו להוציא, אבל אם אמר לו המודר תקע והוציאני, אסור.

וכתב בפרי חדש (מובא במשנה ברורה שם ס"ק י"ד) דבדיעבד יצא. והקשה במשנה ברורה (שם שער הציון ס"ק י"א) אמאי יצא בדיעבד, הא נימא מצוה הבאה בעבירה, והרי לכמה פוסקים הוא לעיכובא אף בדיעבד.

אמנם לכללא דהדברי חיים אתי שפיר, דהרי האי הנאה שמקיים רצון המודר, אינו הנאה מגוף המצוה, ולא אמרינן בזה מצוה הבאה בעבירה.

[ובלאו הכי צריך עיון הא בירושלמי (שבת פרק האורג ה"ג) קאמר

מסתם קריעה לקריעה דאבילות. וצריך תלמוד].
תו, יש לעיין אם באמת פשיטא הוא דאם נמלך שלא להמשיך לתקוע
דכוונתו הוא להסיר הכוונה להמצוה.

אונס מחמת עצמו באמצע התקיעות

הנה איתא בשולחן ערוך (סי' תקפ"ח סעי' ב') שמע ט' תקיעות בט'
שעות ביום יצא.

וכתב במשנה ברורה (שם ס"ק ו') בשם מגן אברהם (שם ס"ק ב') דהיינו
דוקא בשהה ביניהם שלא מחמת אונס, הא בשהה באונס, אפילו רק
כדי לגמור את כל הסדר, יחזור לראש אותו הסדר.

וכתב במגן אברהם (סי' ס"ה ס"ק ב') דהפסיק מחמת אונס היינו דוקא
כשהאונס הוא בגוף הדבר, כגון שלא היה האדם ראוי מחמת גוף נקי
או שלא היה המקום ראוי שלא היה נקי, אבל בכגון אם הפריעו לו
ליסטים וכדומה לא חשיב הפסק.

והקשה בביאור הלכה (שם) דאם כן אמאי כתב במגן אברהם האי
דינא דבהפסיק מחמת אונס הוה הפסק לענין תקיעת שופר, הרי
לכאורה האי דינא שייך רק בתפילה או ברכת המזון וכדומה שעכ"פ
אסור להזכיר שם שמים ולומר דברי תורה במקום מטונף, משא"כ
בתקיעות שופר שאינה רק מעשה מצוה, היכן מצינו שאסור לקיים
מצוה כשגופו אינו נקי או במקום שאין נקי, אטו אסור ללבוש טלית
של ד' כנפות כשגופו או המקום אינו נקי.

א. הכוונה כמו דברי תורה

אלא יליף מינה בביאור הלכה דאסור לקיים מצוה במבואות
מטונפות, דכיון דקיימא לן דצריך כוונה לצאת ידי המצוה שציונו ה',
הכוונה גופא חשיב כדברי תורה, ולא גרע מהרהור בדברי תורה. והביא
כעין זה ממטה אפרים, שאם תקע בשעה שהמים היו שותתין או אפילו
מצא צואה במקומו יצא, ומכל מקום יש לו לחזור ולתקוע בלי ברכה.
[תו כתב בביאור הלכה, דיש לומר בפשיטות, דבשעה שמקיים מצוה
בפועל הוא עבודה ואין לעשות עבודת ד' דרך בזיון, דהוא בכלל ביוזי
מצוה. וגדולה מזו אמרו (ראש השנה ל"ג א') דאסור לצחצח שופר של ראש
השנה במי רגלים מפני הכבוד, אע"פ דהשופר הוא רק הכשר מצוה,
וכל שכן בקיום המצוה עצמה].

ב. נרדם באמצע התקיעות

הנה לכאורה משכחת לה אונס מחמת גופו בנרדם באמצע התקיעות.
אלא לכאורה חזינן מהביאור הלכה דבנרדם לא חשיב אונס גופו.
[ועיין בספר שיח תפילה (ספר זכרון להב' טשזנר, דף תרל"א הערה 44) האם
בנרדם חשיב כאונס מכיון דבשעה שישן אינו חייב במצוות והוא עצמו
לא סמיה בידיה שהוא לא יכול להעיר עצמו].

ג. הוכרח לברך או לקרוא באמצע

תו הקשו, דהא משכחת לה אונס מחמת עצמו, בכגון מי שבאמצע
התקיעות נזכר שלא קרא קריאת שמע, או נודע לו דהקריאת שמע לא
עלתה לו שהיה שם צואה, וירא שהזמן יעבור, דלכאורה יפסיק באמצע
התקיעות ויקרא קריאת שמע. וכמו כן בכגון מי שחייב ברכת המזון
וירא שיעבור זמן עיכול, לכאורה יפסיק באמצע התקיעות ויאמר
ברכת המזון.

ולכאורה בכהאי גוונא חשיב כהפסיק באונס מחמת עצמו, דהרי
אינו רשאי לסיים התקיעות מכיון שחייב לברך או לקרוא קריאת
שמע, וכיון דעכשיו אסירא ליה לתקוע, אם כן דמי להיכא דאסירא
ליה מחמת צואה וכיוצא, דלכאורה אין לחלק מפאת מאי אסרינן ליה.

אלא על כרחך חזינן מהביאור הלכה שהקשה דלא משכחת לה
בתקיעת שופר אונס מחמת עצמו, דעל כרחך בכהאי גוונא לא חשיב
אונס מחמת עצמו, וטעמא, או דמדינא שרי לתקוע אע"פ שכך יפסיד
הברכת המזון דלא חשיב שבכך מבטל בידיים הברכת המזון, או דשרי
לשמוע התקיעות גם בשעה שמברך.

דדוקא כשהחפץ של המצוה הוי עבירה ומשום הכי קורע בשבת לא
הוה מצוה הבאה בעבירה, והיאך האי חפצא דאיסורא של המודר
תמנע את קיום המצוה של תקיעת שופר].

ג. סוכה של עבודה זרה

הנה בתשובות נודע ביהודה (קמא או"ח סי' קל"ג) כתב לענין היושב
בסוכה של עבודה זרה דאסירא מפאת הנאת הגוף אע"ג דמצות לאו
ליהנות ניתנו, וכתב דלא יצא אף בדיעבד מפאת מצוה הבאה בעבירה.
והנה לדברי חיים שפיר יצא, דההנאה אינה עצם קיום המצוה אלא
רק הנאה אחרת, אם כן לא אמרינן דהוה מצוה הבאה בעבירה.
[וכי תימא דבגוונא דהנודע ביהודה גרע דלעולם יש הנאת בהדי
מצוה משא"כ בגוונא דהדברי חיים, דיכול לקיים תקיעת שופר בלא
הנאת הגוף. אך חילוק זה צריך ראייה].

היסח הדעת באמצע המצוה

הנה יש לעיין בתקיעת שופר שהוא מצוה המורכבת מכמה
חלקים, [וכן בכגון אכילת כזית מצה], ובאמצע סבר שגמר או שלא ימשיך,
ושוב נמלך להמשיך את קיום המצוה, האם יצא ידי חובתו.

ובפשטו יצא ידי חובתו. והרי מצאנו דבאיסורין לקי בזזית אף
בנמלך באמצע. [אך במצה יצטרך לברך שנית ברכת המוציא].

א. ראייה מד' מינים

הנה יש בזה ראייה מדינא דאורחות חיים בשם הר"מ (מובא בבית יוסף
סי' תרנ"א, ובמשנה ברורה שם סי' ק"ו) כשברך על הד' מינים, ואחר כך מצא
ההדס הפוך, יצא ידי חובת לולב אבל לא חובת הדס, וחייב לברך רק
על הדס, וכן באתרוג שהפכו לפני הברכה ושכח להופכו בחזרה, לא
יצא ידי חובת האתרוג ויברך שוב רק על האתרוג.

וביארנו בלבוש ואליה רבה ושאר פוסקים, דהא דברכת הלולב אזדא,
היינו מכיון שסבר שכבר יצא ידי חובתו ולא היה בדעתו שהברכה
אכתי קיימת.

והשתא תיקשי היאך אמרינן שעכ"פ יצא ידי חובת נטילת שאר
המינים, ומצטרף הלולב שנטל מקודם להאתרוג שנטל עכשיו שנית,
הרי סבר שגמר ואם כן הפסיד גם הלולב, אלא חזינן דלא אמרינן הכי
לענין שיפסיק את עיקר המצוה.

אמנם יש לדחות דשאני תקיעת שופר [או כזית מצה] שזה סוג אחד
ומקצתו לאו מידי, הלכך אם נמלך אזדא החלק שעשה, משא"כ בדי
מינים דכל חד קיים באפי נפשיה.

ומכל מקום אע"פ דליכא ראייה, עכ"פ נראה מסברא דהיסח הדעת
לא מונע הצירוף.

ב. מהו לענין הברכה

תו יש לדון מהו לענין הברכה, דהנה חזינן דמכח היסח הדעת אזדא
ברכת הלולב, ויש לעיין מהו לענין שופר, בתקע תשע קולות בתשע
שעות וסבר לא להמשיך ומכל מקום המשיך, האם מברך שנית. ואין
ראייה מהא דמברך שנית בדי' מינים דהתם הם ברכות נפרדות.

[וחזינן (משנה ברורה סי' תקפ"ה ס"ק ד', בשם בנין עולם סי' ל"א) דאם נשתנה
השופר באמצע קיום המצוה, מפלגינן אם התחיל לתקוע או לא, ואם
התחיל לתקוע אינו מברך שנית. והכי נמי יש לומר בנידון דידן.
[וכעין זה חזינן במילה היום ופריעה למחר לענין ברכה. ועיין בכל זה בקונטרס
היסח הדעת להג"ר מרדכי ועקנין שליט"א].

ג. נמלך תוך כדי דיבור לתחילת הקיום

תו יש לדון מהו בנמלך תוך כדי דיבור לתחילת התקיעה הראשונה,
האם נימא דהסיר את כוונת המצוה וכשנמלך שנית לאחר כדי דיבור
לא חזרה הכוונה.

אך לעני"ד אינו כן, חדא, דנראה לעני"ד דאי אפשר להסיר את
הכוונה, כשם דלא מהני ליתן כוונה תוך כדי דיבור, ודוקא בקריעה
אשכחן דמהני תוך כדי דיבור. [ותדע, דמהני רק מקריעה לקריעה ולא

בעזה"ת ניתן לקבל את
הגליון מידי שבוע במייל:
L5703949@gmail.com

זאת למודעי הדברים הנדפסים כאן אינם תמיד בלשונו של רבינו זצ"ל, מפאת שלפעמים דרכו היתה לכתוב בקצרה, ולתועלת המעיינים היה מן הצורך להוסיף תיבות קישור והסבר. הרבה פעמים האריך רבינו בכמה דרכים ואופנים באותו ענין, ולפעמים עשר ידות על הנדפס כאן, ע"כ במקום שהאריך העתקנו רק חלק מהדברים.